

Овдійчук Л. М.
кандидат педагогічних наук,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука», м. Рівне

ДЖОЗЕФ КОНРАД ЯК ОСОБИСТІТЬ: ЛІТЕРАТУРНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ

// Джозеф Конрад: час, простір, пам'ять: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 160-річчю з дня народження письменника (Бердичів, 28-29 верес. 2017 р.); Житомир: Вид.: О.О. Євенок, 2017. – С.49-55.

Особистість формується завдяки багатьом чинникам: добі, у яку судилося народитися; родоводу, оточенню, у якому зростає; освіті, яку отримує; вдачі й обдаруванням, з якими народжуються і які проявляє. Згодом уже сформована індивідуальність вирізняється своїм характером, захопленнями, сферою діяльності, світоглядом, життєвими подіями.

Яким був Джозеф Конрад як особистість, певною мірою дає відповідь це наукове дослідження, проведене на основі аналізу першоджерел: спогадів та листів самого Джозефа Конрада і людей, як його оточували. Отже, яким був родовід, оточення, вдача і характер, освіта, сфера діяльності, обдарування, світ захоплень, світогляд Джозефа Конрада.

Родовід. Батько Аполло Коженювський походив з давнього, але збіднілого роду, який коренями сягає польсько-литовського періоду. Зокрема, це засвідчує герб роду бо батьковій лінії польських шляхтичів Наленч. Коженювський як британський підданий відмовився від лицарського звання цієї країни, аби не втрачати родової історії. Названий на честь дідів Юзефа Коженювського та Теодора Бобровського, а також на честь героїв поем "Дзяди" та "Конрад Валенрод" А. Міцкевича. В сім'ї називали Конрадек. Батько був високоосвіченим (вивчав юриспруденцію, літературу, орієнталістику), відомий свого часу поет, драматург, перекладач, а також борець за незалежність Польщі. Його вплив на сина був з творчого боку очевидним. В своїх спогадах Джозеф Конрад пише: "У дитинстві я не усвідомлював того, чим займався батько, бо він помер, коли мені ще не виповнилося дванадцяти років. Я на власні очі бачив урочистий похорон, порожню вулицю й мовчазні юрби. ... Кілька молодих літераторів врятували його від забуття, головним чином як видатного перекладача Шекспіра, Віктора Гюго й Альфреда де Він'ї; мій батько переклав п'єсу останнього "Чаттертон" [Цит. за: 6. Між суходолом і морем. Матеріали виставки з нагоди 150-річчя від дня народження письменника. матеріали виставки, стенд 6].

Мати Евеліна Бобровська походила із заможної патріотичної родини. Коли Аполло Коженювського заслали у Вологду за підготовку до повстання проти Російської імперії, Евеліна з 4-річним сином поїхала за чоловіком і невдовзі померла від сухот. Про долю матері Конрад залишив такий афоризм: "Бути жінкою важко вже тому, що доводиться мати справу з чоловіками". Значний вплив на формування Юзефа Коженювського мала бабуся Теофілія Бобровська. Збереглося фото, на звороті якого є такий надпис: "Коханій бабусі, яка допомагала мені посилати пиріжки бідному татові в тюрму. Внук поляк-католик і шляхтич Конрад" [Цит. за: 6, стенд 5]. До найближчого оточення після смерті батьків належав брат матері, багатий землевласник Тадеуш Бобровський. Він мав маєтки на Житомирщині, Вінничині, куди забрав малого Юзефа. Ще раніше для відновлення здоров'я Бобровський возив у Одесу, що й вирішило долю Юзефа Теодора: вперше хлопчик побачив море. Конрад присвятив Тадеушу Бобровському свій перший роман "Олмейрова примха" і завжди згадував дядька з особливою теплотою: "... упродовж чверті століття він був наймудрішим, найбільш принциповим і поблажливим з опікунів; він огортав мене батьківською турботою і прив'язливістю, надаючи моральну підтримку, мені завжди здавалося, що я її відчуваю, навіть у найвіддаленіших закомарках світу" [Цит. за: 6, стенд 6].

Освіта. Першим учителем був батько та приватні вчителі. Подальшу освіту забезпечив дядько-опікун. Юзеф Теодор навчався в чоловічому пансіоні, потім гімназії святої Анни, що

знаходилися у Кракові. У Львові він майже рік навчався у закладі для дітей поляків-повстанців, які були репресовані царським урядом.

Сфера діяльності. Її можна поділити на два види: на морі та на суходолі. У 16 років поїхав у Марсель, щоб здійснити давню мрію – стати моряком. “Здавалося, шлях до нього [моря] пролягає тільки через Францію. Принаймні, я знав мову, а з усіх європейських країн Франція має найбільше спільного з Польщею” [Цит. за: 6, стенд 8].

Поступив у французький торговий флот. Плавав на борту вітрильника ‘Монблан’, працював стюардом на «Сент-Антуані», побував у Венесуелі, Сінгапурі, Колумбії, Бангкоці, Суматрі.

Сфера діяльності на суші. Мав дуже ризиковані заняття: брав участь у контрабанді зброї в Іспанію для прихильників Дона Карлоса, а коли з’ясувалося, що втрачено і зброю, і гроші, спробував поправити фінансове становище азартними іграми. Повне фіаско змусило до спроби самогубства. Жив доволі марнотратно, особливо у молоді роки. Із записної книжки Т. Бобровського довідуємося: “Вивести ... п. Конрада в люди коштувало 17 454 рублі”. [Цит. за: 6, стенд 6]. До Марселя прибув дядько, який покрити борги і збільшив річне утримання свого небожа.

Згодом він знову в морі: поступає матросом на англійський торговий флот, де прослужив 15 років: від матроса на борту кліпера (швидке вантажне судно) ‘Дюк-оф-Сазерленд’ до капітана далекого плавання на кораблі ‘Отаго’. Про свій фах і ставлення до нього висловився так: “Я не знаю, чи я був добрим моряком, але був дуже вірним своїй професії. І, врешті-решт, в мене є свідчення з різних кораблів на доказ того, що всі ці роки не були сном” [Цит. за: 6, стенд 14].

Сфера діяльності як письменника. Писати починає ще під час плавання: морські оповідання та роман “Олмейрова примха”. Згодом іде у відставку. Як британський підданий купує біля Лондона помешкання і стає професійним письменником, взявши як псевдонім два зі своїх імен при хрещенні – Юзеф (на англійський манер Джозеф), а ім’я Конрад стає прізвищем. ‘Мені хотілося віддати належне морю, його кораблям і його людям, без яких я не став би тим, ким я став’ [4, 186] – так згодом писав про обрання творчого фаху письменник. Щодо вибору мови, то Джозеф Конрад зізнається: ‘Здібність писати англійською була для мене такою ж природною, як і будь-яка інша навичка, з якою я міг з’явитися на світ ... Мені випало на долю бути обранцем духу мови, яка, ледве я перестав лепетати і затинатися, зробила мене своєю власністю і так владно, що її ідіоми, як я щиро вірю, безпосередньо вплинули на мій темперамент і сформували мій до того часу ще піддатливий характер’. [Цит. за: 7, 171] Творча спадщина митця: 15 романів та 8 томів оповідань.

Вдача і характер. Зі спогадів дядька-опікуна, який відвідав 20-річного хлопця у Марселі під час одного з найскладніших періодів життя: “Спостереження над особистістю переконали мене в тому, що він непоганий хлопець, от тільки надзвичайно вразливий, самовпевнений, замкнутий і, водночас, екзальтований...”

Він здібний і красномовний — рідну мову зовсім не забув, хоч відтоді, як виїхав із Кракова, вперше зі мною розмовляв польською. Свою справу, здається, він знає добре і дуже її любить... Поганих звичок, зазвичай властивих морякам, я не помітив, хоча уважно придивлявся... Він має дуже добрі манери, немовби взагалі салону не покидав...” [Цит. за: 6, стенд 8]

Сам Джозеф Конрад про себе писав: ‘Я завжди залишаюся собою. Я людина зі сформованим характером. Зберігаючи вірність деяким поняттям, я не раб забобонів і схем і ніколи ним не стану. Моє ставлення до тих чи тих речей і мовних зворотів, мої погляди, мої творчі методи увесь час змінювались і надалі до певної міри будуть змінюватись. Відбувається це зовсім не тому, що я людина непостійна чи безпринципна, а тому, що я вільний. Чи, точніше сказати, тому, що скільки можу, я завжди прагну свободи’ [2, 236].

Форд Медокс Форд, англійський письменник, літературний критик, редактор журналу залишив такі спогади: ‘Якщо вам вдалося заволодити його увагою, він вставляв у праве око монокль і починав дуже уважно вдивлятися у ваше обличчя, як годинникар, що вивчає годинниковий механізм’ [Цит. за: 1, 180]. Бертран Рассел, британський філософ, математик, логік згадував: “Багато років я із захоплення читав Конрада, але ніколи не відважився б

шукати зустрічі з ним, якби нас не познайомили ... Здивування – ось що насамперед я відчув. Конрад говорив англійською з сильним акцентом, а його вигляд ніяк не в'язався з морем. Він був до кінчиків нігтів аристократ, польський шляхтич. До Англії і до моря у нього були найромантичніші почуття". [5, 251]

Світ захопленя. Джозеф Конрад згадує: "Вже у шість років я палко любив книжки, що можливо, й не дивно для дитини, яка невідь-коли навчилась читати. У десять років я знав багато книжок Віктора Гюго й інших романтиків. Я читав польською та французькою історичні праці, подорожі, романи; я знав Жиля Блаза й Дон Кіхота у скорочених варіантах; будучи дитиною, я читав польських і французьких поетів". [Цит. за: 6, сторінка 7] Підлітком захоплювався ілюстративним часописом "Wedrowiec" ("Мандрівник", виходив у Варшаві між 1863 і 1906 рр.), який був присвячений подорожам і пригодам. Море було його найбільшим захопленням: «...у морі я знайшов справжній смисл свого існування задовго до того, як захотів написати хоча-би один рядок, або відчув потребу в самовираженні через друковане слово. Життя моря стало моїм життям. Воно було особистим моїм надбанням, котре повністю насичувало мене" [3, 675].

Літературні його уподобання такі: Юліуш Словацький – улюблений поет, "душа польськості", а Мопассан і Флобер як письменники-реалісти були його головними орієнтирами у французькій літературі.

Оточення, сім'я. У 1896 році одружився з англійкою Джессі Джордж. Мав два сини: Бориса і Джона.

Дружина була віддана й любляча, створювала затишок і добробут. На переконання одного з близьких друзів: "Той, хто має у своєму серці олтар для Конрада, повинен мати ще й капличку для Джессі". В уривку з листа Джозефа Конрада до Кароля Загурського з Лондона від 10.03.1896 р. читаємо: "А разом любій тьоті Сабрині і Вам обом, мої любі, урочисто повідомляю (як того вимагає ситуація), що одружуюсь. Нікого цей факт не здатен здивувати більше, ніж мене самого. Але, взагалі-то, я не боюся, бо звик, як ти знаєш, до авантюрного життя і страшної небезпеки. Зрештою, мушу зізнатися, що моя наречена, з першого погляду, не здається небезпечною. ... Це непоказна, маленька людина (варто сказати правду — на жаль, негарна) є, однак, для мене дуже дорогою істотою" [Цит. за: 6, сторінка 24].

Дружина і діти залишили спогади про Конрада, сини листувалися з дослідниками, у тому числі і з Житомирщини.

Світогляд. Важливий чинник, який розкриває особистість людини, є життєва позиція, творче кредо, усвідомлення національної ідентичності.

Дослідники називають Джозефа Конрада людиною трьох культур: польської, французької, англійської. Він знав польську та французьку мову та літературу. Оволодів англійською мовою у зрілому віці і став класиком британської літератури. Проте завжди зауважував «я – шляхтич з України» і згадував землю, де народився, людей, що оточували, зокрема, свою годувальницю та «молочного брата».

Письменник так позиціонує себе: "... здається, я належним чином вшанував вітчизну, здобувши визнання і довівши англійцям, що шляхтич з України може бути таким самим добрим моряком, як і вони, і знайде, що сказати їхньою ж мовою. Визнання, яке я для себе здобув, я оцінюю саме з цієї точки зору і тихо згадую там, де слід" [Цит. за: 6, сторінка 22]

Творче кредо Джозеф Конрад сформулював так: "Я ніколи не мав ілюзій щодо власної значимості. Повірте, робота не викликала у мене захоплення, задоволення. Це було б не краще, ніж сп'яніння. В боротьбі з невпевненістю у завтрашньому дні, страждаючи від невизначеності, я знаходив у написаному втіху, підтримку, бадьорість духу. І це не дурман – це милість Бога" [2, 249].

Отже, на основі спогадів, листів письменника та його сучасників створено літературно-психологічний портрет Джозефа Конрада. Це багатогранна і складна особистість, на долю якої вплинули суспільно-політичні обставини, зокрема, перебування Польщі у складі Російської імперії; драматична доля батьків та близьких родичів, які брали участь у Січневому повстанні та його підготовці. Теодор Коженювський мав характер сильний і вольовий, досягнув своєї мети, пов'язавши життя з морем і ставши першокласним фахівцем.

Отримавши хорошу освіту та виховання, він на все життя залишився аристократом у манерах, способі життя, захопленнях і зберіг національну ідентичність. Його талант і вимогливість до себе допомогли стати відомим письменником (згодом класиком) ще за життя в одній із найбільш цивілізованих і демократичних країн, яка стала його другою батьківщиною.

Список використаних джерел

1. Гэрко Л. «Один из нас» // Иностранная литература. – Москва, 2000. – №7. – С. 179-183.
2. Конрад Джозеф Письма // Иностранная литература: – Москва, 2000. – №7. – С. 235-245.
3. Конрад Джозеф Предисловие к коротким рассказам // Джозеф Конрад. Избранное. В 2-х т. Т. 2. / Джозеф Конрад. – Москва: Гос. изд-во худ. лит., 1959. – С. 671-678.
4. Конрад Джозеф Традиционное предисловие // Иностранная литература, Москва, 2000. – №7. – С. 251-254.
5. Рассел Б. Джозеф Конрад. Ессе // Иностранная литература, Москва, 2000. – 2000. – №7. – С. 184-190.
6. Скавронський П.С. Музею Джозефа Конрада в Бердичеві бути // Інтернетресурс. Режим доступу: I80(4Укр-.Вол)-200902286
7. Хьюитт К. Джозеф Конрад: проблема двойственности / К. Хьюит // Иностранная литература. – Москва, 2000.. – №7. – С. 169-178.